

BELLEKLERDEN SİLİNMEYE YÜZ TUTAN BİR GÜN: LOZAN SULH BAYRAMI

Gurbet GÖKGÖZ*

Özet

Lozan Antlaşması, Türkiye'nin uzun ve yıkıcı savaş yılları sonrasında bağımsız bir ülke olarak yaşamasını garanti altına alan bir antlaşmadır. Kurtuluş Savaşı'ı sonrasında Lozan'da itilaf güçleriyle birlikte aynı masaya oturmaya hak kazanan Türkler, konferansın sonucunu uzun süre sabırla beklediler. Bu bekleyişleri 23 Temmuz 1923 günü son buldu. Ve başta kapitülasyonlar olmak üzere bağımsızlıklarını engelleyen tüm yaptırımları kaldırma fırsatı yakaladılar. Bu önemli gün Türkler tarafından uzun yıllar Lozan Sulh Bayramı şeklinde kutlandı.

Her yıl Lozan Sulh Bayramı günlerinde üniversite çevreleri, halkevleri ve belediyeler tarafından anma törenleri, konferanslar, yarışmalar düzenlendi.

Lozan Sulh Bayramı veya kutlamaları 1923-1950 arasında düzenli, Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle yalnızca sınırlı bir çevre tarafından kutlanan bir gün haline dönüştü.

Anahtar kelimeler: Lozan Sulh Bayramı, İsmet İnönü, Halkevi, Demokrat Parti.

A DAY THAT HAS BEEN ERASED FROM MEMORIES:

LAUSANNE PEACE DAY

Abstract

The Treaty of Lausanne which guarantees Turkey to live as an independent state after the long and devastating war. Following the War of Liberation, Turks who is entitled to sit in the same table with Allied forces had awaited patiently the outcome of the conference for a long time. These expectations came to an end on July 23, 1923. They seized an opportunity to lift all sanctions, as primarily capitulations. This important day was celebrated as Lozan Peace Day for many years.

Every year, commemoration ceremonies, conferences, conferences were held by university communities, community houses and municipalities in days of Lausanne Peace Day.

By coming into power of Democratic Party, Lausanne Peace Day or celebrations had turned into a day, regularly celebrated by only a limited environment between 1923-1950.

Keywords: Lozan Peace Day, Ismet Inonu, Community House, Democratic Party.

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Öğretim Görevlisi (31.md.), (gurbet.gokgoz@deu.edu.tr).

Giriş

Türklerde bayram kutlamaları erken dönemden beri devam eden bir gelenektir. Bunun ortaya çıkışında yaşam koşulları ve dini inanışlar etkilidir. Kutlama kültürü bireyin aidiyetlik duygusuyla da orantılıdır. Milliyetçilik kavramı ve ulus devletlerin önem kazanmasıyla birlikte insanlar ulusal kimliklerine sahip çıkmaları gerektiğini düşünmeye başlar. Osmanlı dünyasında Müslümanlar her ne kadar dini bir kimlik altında toplansalar da özellikle Genç Osmanlılar ve onun devamı olan Jön Türkler sayesinde, ulusal kimlik anlamında Türk kimliğine sahip çıktılar.

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti için Batı dünyasının demokrasi deneyimlerini kendi dünyasında da içselleştirmeye başladığı bir dönem olarak görülür. Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve ardından aydınların yoğun uğraşları sonucunda başarıya ulaştıkları ve padişahın (II. Abdülhamit) egemenlik gücünü ilk kez halkla paylaştığı I. Meşrutiyetin ilanı gelir. 3 Aralık 1876'da Meşrutiyet ilan edildi; ancak bu uygulama kısmında birçok sorunu da beraberinde getirdi ve Osmanlı dünyasının ilk meşrutiyet denemesi kısa sürede rafa kalktı. Osmanlı aydınları bu durum karşısında görel olarak uzun sayılabilecek bir sürede örgütlenerek 23 Temmuz 1908'de meşrutiyet rejiminin yeniden ilan edilmesini sağladılar. İlkine oranla ikincisi, halk tarafından da daha bilinçli olarak sahip çıkılan bir rejim olmuştur.

İlber Ortaylı tarafından da "*İmparatorluğun en uzun yüzyılı*" olarak nitelendirilen 19. Yüzyılın sonlarında giderek artan bir şekilde demokratik yönetim biçimlerinin önemi algılanmaya başladı. Ulus olma bilinci de bu süreçte özellikle Türk ulusu üzerinde derin izler bıraktı ve Yeni Türkiye'nin kuruluşuna giden yolda köklü dönüşümlere sahne oldu.

1. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Ulusal Bayram Algısı

II. Meşrutiyet'in bir dizi olay ve isyan sonrasında 23 Temmuz 1908'de ilan edilmesiyle artık Osmanlı Devleti'nde önemli bir döneme girildi. Artık Türk aydını ve Türk halkı egemenlik kavramını içselleştiriyor, elindeki gücün ne kadar değerli olduğunu anlıyordu. Türk aydını çok uzun zamandır bu günü bekliyordu. Özgür olacağı, günlerin özlemiyle yanıp tutuşan aydınlar artık amaçlarına kısmen ulaşmışlardı. Önemli Türk aydınlarından Namık Kemal, bu bekleyişi rüyasında gördüğü Hürriyet adlı kıza anlatıyordu. Rüyasında uygar dünyanın tüm simgeleri Osmanlı dünyasında, Osmanlı şehirlerindedir. Bu rüyada Halkı temsil eden vekillerin olduğu, güçler ayrılığının uygulandığı, sansürün olmadığı bir dünya vardır. Hürriyet konuştuğunda Namık Kemal'de geleceğe umutla bakmaktadır¹. Aydınların hürriyet özemleri Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle kısa bir süreliğine giderilecektir.

1 Kemal Arı, *Türk Devrim Tarihi-I*, 4. Baskı, Zeus Kitabevi, İzmir, 2011, s.151.

Bu anlamlı günün her yıl kutlanması gerektiğini düşünen bazı Mebusan Meclisi üyelerinin sundukları önerge sayesinde 10 Temmuz (Miladi: 23 Temmuz 1908) günü ulusal bayram olarak kabul edildi ve her yıl resmi makamlar ve halk tarafından coşkulu bir şekilde kutlanmaya başlandı. Meşrutiyet gibi önemli bir kavramın halk nezdinde anlamını bulması ve yerleşmesi bakımından büyük önem taşıyan Hürriyet Bayramı, Cumhuriyet'in ilanından sonra da kutlanmaya devam etti. I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Ulusal bayram kutlamalarındaki coşku daha da arttı. Benzeri örnekleri bugün bile karşımıza çıkmaktadır. Ulus olma bilincinin sınındığı bu vb. günler halkın bir arada olduğunun, düşman olarak görülen devlet, toplum veya topluluklara karşı bir bütün haline geldiğinin gösterilmesi bakımından önemli bir simgedir. Bayramlar, Savaşın en zor dönemlerinde bir bakıma halka moral destek vermektedirler. Bu anlamda ulusal bayramlar, ulus-devlet kavramının pekiştirildiği ve tam da anlamını bulduğu; devlet ve halk kitlelerinin bütünleştiği zamanlardır. Osmanlı dünyasında da, ülke emperyalist güçlere karşı savaşırken halkın buna karşı tepkisi ve desteği sanılandan daha önemliydi. Her ne kadar Hürriyet Bayramı kutlamalarının sönük geçtiği düşünülse de² ülkenin önemli merkezlerinde kutlamalar devam etmiş, meydanlarda ateşli konuşmalar yapılarak her fırsatta ordunun yanında bulunduğu dile getirilmiştir³.

Cumhuriyet, 23 Temmuz 1925

Halkın bilinçlenip örgütlenmesine, bir anlamda kamuoyu yaratma gücüne Kurtuluş Savaşı sırasında da rastlamaktayız. Mondros Mütarekesi sonrasında gerçekleşen İzmir'in işgaline, halkın verdiği tepki dış basında önemli bir kamuoyu yaratmakla kalmamış mücadelenin ilerleyen dönemlerinde bu durum maddi desteğe de dönüşmüştü. Osmanlı Devleti'nin arkasında bir halk desteği vardı. Fakat Osmanlı bu desteği kullanma konusunda basiretsizlik gösterdi. İşgali gerçekleşen şehirlerde her geçen gün asayiş problemleri görülürken Müslüman halk bu durumdan en fazla etkilenen kesimdi. Daha birkaç yıl öncesine kadar her yıl büyük bir sevinçle kutladıkları ulusal bayramlar 1919'dan itibaren yasaklamalarla karşılaştı. Kendini onurlu ve bağımsız bir devlete ait hissetme düşüncesi her bireyin benliğinde olan bir duygudur. Oysa artık bağımsızlığından söz edilecek bir devlet düşüncesi yerinde bunu kendi çabasıyla gerçekleştirmeye çalışan Ulusal Güçler (Kuva-yı Milliye) vardı. Artık umutlar Anadolu'daydı. Bayram nidaları ise Onlardan gelecek haberlere bağlıydı. Yasaklamalar devam ederken kutlama günlerinde gazetelerde tek bir sütun habere bile yer verilmiyor, Resmi kişi ve kurumlardan uzak köşelerde

2 Hasan Babacan, "Uğur Üçüncü, Türk Basınına Göre Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Meşrutiyet Kutlamaları", *History Studies*, S.2, 2010, s.s.415-439.

3 Hasan Akbayrak, "Osmanlıdan Cumhuriyete Milli Bayramlar," *Tarih ve Toplum*, C.8, S.43, s.s.31-34.

ve sükûnet içinde saygı duruşları ve törenler yapıyordu. Hürriyet Bayramları adeta hürriyet özlemi içinde geçer olmuştu.

Bir devir kapanırken ona ait kutlamalarda yerini yavaş yavaş, yeni ve farklı bir söyleme sahip kutlama kültürüne bırakacaktır. 1920-1922 yılları arasında yasal olarak hala varlığını sürdüren Osmanlı Devleti, tören yapılmasını yasaklasa da Anadolu, çoktan bayram havası içindeydi. TBMM'nin açılışının ilk yılında itibaren 23 Nisan, Ankara da çeşitli etkinliklerle kutlanmaya başladı. 1922 yılında 23 Nisan törenlerinin yanı sıra 10 Temmuz (23 Temmuz) Hürriyet Bayramı 'da meclis başkanlığı düzeyinde yapılan bir törenle kutlanmaya devam etti⁴.

Cumhuriyetin bir rejim olarak benimsenmesinin ardından Hürriyet Bayramı algısı 29 Ekim Cumhuriyet bayramıyla bütünleştirilmeye başladı. Tabi bu durumun değişmesinin sebeplerinden birisi de tam da o günlere denk gelen Lozan Sulh Bayramı'dır. (konu ileride ayrıntılarıyla ele alınacaktır.)

23 Temmuz Hürriyet Bayramı, Önceleri ayrı bir bayram şeklinde kutlanırken özellikle 1926 yılı itibariyle Hürriyet Bayramı kutlamaları her yıl giderek azalan bir hevesle kutlanmış 1935 yılından itibaren de (ulusal bayramlarla ilgili kanun gereğince) unutulmaya yüz tutmuştur. 1926 yılındaki kırılmanın temelinde Mustafa Kemal Atatürk'e yönelik suikast girişimi vardır. Tarihte İzmir Suikastı olarak bilinen bu girişim önceden haber alınmasıyla durdurulur. Suikast girişimcileri ise kısa sürede yakalanarak İstiklal Mahkemelerinde yargılanırlar. 2 Ağustos 1926 günü başlayan duruşmada Kara Kemal, Ziya Hürşit gibi isimlerin öne çıktığı görülmektedir. Davada İstiklal Mahkemesi savcısının iddiasına göre; Kara Kemal aslında Enver, Cemal ve Talat Beyler' in adamıdır... İttihatçıları tekrar bir hükümet darbesiyle iktidara getirmek için çalışmaktadır ve bu amaç doğrultusunda da Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurdurmuş fakat bu belli olmasın diye kendisi partiye girmemiştir. Bu vb. iddialar mahkeme sonunda kabul edildi⁵. İttihat ve Terakki Partisi'nin, Cumhuriyet'in değerlerine karşı savaş açtığı düşüncesi elbette hoş karşılanmadı.

Dönemin önemli gazetelerinden *Vakit*, 23 Temmuz tarihli baskısında "*Türk Milleti asla nankör değildir. 23 Temmuz İnkılâbı'nı hazırlayan kimseleri takdir, hatta takdis etmiştir. Fakat ne kadar elim bir hakikattir ki bu adamlardan bir takımları mücahede-i milliyeden sonra inkılâbın tekâmülü. Milli istihsalin tahakkuku yolunda yardım vazifelerini ifaya devam edecek yerde, cumhuriyet inkılâbımızın ruhu olan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya düşman kesilmiş, kendi menfaat ve mevkilerini temin etmek için suikastlar ile onun vücudunu izaleye çalışacak kadar ileriye bile gitmiştir.*" Sözleriyle durumun Türk basınında nasıl algılandığını ortaya koymaktadır.

Böylece İttihat ve Terakki Partisi veya İttihatçılıkla özdeşleşen Hürriyet Bayramları'na bakış iyiden iyiye farklılaştı. Hürriyet Bayramları 1935 yılına kadar her yıl kutlanmaya devam etti. Bu tarihten sonra milli bayramların bir kanunla belirlenmesiyle resmi bayram niteliğini kaybetti.

4 Hasan Akbayrak, *a.g.e.*, s.35.

5 Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I 1924-1930 Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2007, s.s.228-229.

2. Bağımsızlık Yolunda Son Adım: Lozan ve Lozan Sulh Bayramları

Türkiye, Ulusal Kurtuluş Savaşımı sonrasında Batılı güçlerle eşit şartlarda oturduğu Lozan masasından önemli kazanımlarla döndü. Batılı güçlere karşı verilen kurtuluş mücadelesinin, Mudanya Mütarekesi ve Lozan Antlaşmalarıyla sonlandırılması Türkiye Cumhuriyeti'nin en anlamlı günlerinden biridir. Mustafa Kemal, Lozan Antlaşması'nın yıl dönümlerinden birinde kendisini ziyarete gelen İstanbul Üniversitesi Talebe Cemiyeti Heyetine aşağıdaki konuşmayı yaparak, konunun önemine dikkat çekmiştir.

“Lozan antlaşması, Türk tarihinde bir dönüm noktasıdır. Türk milletli için siyasal bir zafer oluşturan bu antlaşmanın Osmanlı tarihinde eşi yoktur. Milletimiz bununla hakkıyla övünebilir ve Türk milleti yüksek bir eseri olan bu antlaşmanın yüksek kıymetini bilmesi gereken gençliğine bunu geçmişte kararlaştırılmış antlaşmalarla karşılaştırmasını önermelidir. Bu nedenle Lozan görüşmelerinde her türlü siyasal mücadelelere göğüs vererek sonucu elde etmede büyük bir anlayışlılık göstermiş olan İsmet Paşa'yı yücelterek anmak görevimdir... Gençliğin gerçek gösterişinden pek duygulandım. Lozan antlaşması imza gününün milli bayram olarak kabul edilmesi uygundur”⁶.

Lozan Antlaşması ile İtilaf Devletleriyle olan ilişkiler yeniden düzenlenirken, Türkiye'nin bağımsız bir devlet olduğu uluslararası arenada kabul edildi. Bernard Lewis'in söylemiyle; *“Uzun süreden beri aşağılık ve kölelik sembolü olarak kızılan Kapitülasyonlar tüm sonuçlarıyla kaldırıldı”⁷*. Batılı Güçler Misak-ı Milli'yi büyük ölçüde kabul etmek zorunda kaldılar. Elbette Lozan'da çözümlenemeyen meselelerde vardı; ancak sözünü ettiğimiz iki maddenin bile kabul edilmesi büyük bir önem taşımaktadır.

İsmet İnönü önderliğinde Lozan'a giden heyetin dokuz ay süren yoğun çabaları sonrasında 17 Temmuz'da konferansın gidişi netleşti. İsmet İnönü, Atatürk'e hemen durumu bildirerek bir cevap istedi. İnönü'nün üç gün süren bekleyişi Atatürk'ün telgrafıyla yerini sevince bıraktı.

“Elde ettiğiniz başarıyı en sıcak ve en içten duygularımızla tebrik etmek için antlaşmanın usulüne göre imza edildiğinin bildirilmesini bekliyoruz, kardeşim.”

Ankara'nın gözü kulağı Lozan'dan gelecek haberlerdeydi. Bu haberi İsmet İnönü, Lozan'dan gönderdiği tarihi telgrafla Ankara'ya duyurdu. Telgrafta

6 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Yayına Hazırlayanlar: Ali Sevim, M. Akif Tural, İzzet Öztoprak. Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.

7 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (10. Baskı), TTK, Ankara, 2007, s.254.

barış antlaşmasının 24 Temmuz günü öğleden sonra yapılacağı bildirilmekteydi ve haber hızla Anadolu'ya yayıldı.

17 Temmuz günü Meclisten tüm Türkiye'ye resmi bir tebliğ yayımlandı. Anadolu ajansı gururla bildiriyordu: “Baş delegemiz İsmet Paşa hazretlerinden gelen telgraf namede... Milli menfaatlerimize zararlı olmayacak, iktisadi bağımsızlığımızı ihlal etmeyecek makbul bir şekilde sonuçlandırıldığı...”⁸ Metnin birkaç güne kadar imzalanacağı bildirildi.

Lozan'a giden heyetten gelen haberler basın aracılığıyla halka duyuruluyordu. İsmet Bey'in başarılı görüşmeleri halkta heyecanları artırıyor. Gazeteler ana sayfalarından analiz yazılarla durumu anlatırken arkada sayfalarda Lozan, karikatür çizerlerinin kaleminden gözlere hitap ederek adeta halkın psikoloji ve tansiyonu yansıtıyordu. Kimi zaman İsmet İnönü, diğer yabancı temsilcilerle müsabakaya çıkan kaslı, dev bir pehlivana benzetilirken kimi zaman kör ebe oyununda barışı oynayan bir aktör olarak karşımıza çıkıyor. Görüşmeler uzadıkça halkın barış konusundaki sabırsızlıkları da yine karikatürlerle ortaya dökülüyor. Örneğin: Lozan trenini bekleyen iki kişi arasında şu konuşmalara yer veriliyor.

-Ya hu Lozan'dan gelen trenleri bekleye bekleye ayaklarıma kara sular inecek. Harp mi olacak sulh mu? Olacaksa olsun da biz de yapacağımızı ona göre bilesek.

-Nafîle bekliyorsun azizim, ne sulhun olacağı var ne harbin. Avrupalıların maksadını anlayamadın mı? Vakit kazanıp bizim dâhili tefrikaya uğramamızı bekliyorlar ve o zaman dilediklerini bize kabul ettireceklerini zannediyorlar⁹.

Lozan, bağımsızlığın sembolü olmuştu. Bu önemli antlaşma için İngiltere'nin en önemli gazetelerinden *Times*, Türkleri kutluyor ve çabalarının önemini vurgulayan yazılar yayımlıyordu.

Yayımlanan bir makale Lozan'da Türklerin elde ettiği başarılar şöyle dillendiriliyordu; “Lozan konferansı nihayet sona yaklaştı. Müttetiklerle Türkler arasındaki son mücadelede bitti ve anlaşma yapıldı... Batı ile Türkiye arasında yeni bir ilişki şekli oluşmaktadır. Artık eski günler geçmiştir. Türk memleketlerinde ayrıcalıklar ve sultanlar devri kapanmıştır. Jön Türkler tarafından vaktiyle uygulanan Meşrutiyet, bu durumda pek az değişiklik yapmıştı. Şimdi yapılan değişiklik ise çok büyüktür. Lozan konferansında gelişen

⁸ Ali Naci Karacan, *Lozan*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010, s.502.

⁹ Kelebek, Gülyüz ve Akbaba dergilerinden aktaran; Sezai Dumlupınar, *Türk Mizah Dergi ve Gazetelerinde Siyasi Hayata Bakış (1923-1946)*, İstanbul Üniversitesi, AİİT. Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s.s.121-128.

**İstanbul Üniversitesinde
Lozan Günü Kutlamaları**

durumlarla Türkiye büyük devletlerle aynı ayak üzerinde konuşmuştur... Bu konferansta Türkiye, tam egemenlik ve bağımsızlık noktasında ısrar etmiştir. Artık bu devlet kendi başına yürümeyi istemektedir..."¹⁰.

Makalenin devamında ise Lozan'da masaya oturan Türkiye'nin eski Türkiye ile çok farklı olduğu artık yeni bir Türkiye'nin olduğu vurgulanıyordu. Mustafa Kemal'in tam da istediği buydu; Batı'nın Doğu'ya bakışını ve onu algılayışını kökten değiştirmek. Yaklaşık 3 yıl süren bağımsızlık mücadelesi, Anadolu halkının barışa olan özlemini artırmış, Çok değil kısa bir zaman önce kendi yurtlarında derin bir nefes alabilmek ve özgürce yaşayabilmek bir hayal iken artık o hayali gerçekleştirmeye bir adım daha yaklaşılmıştı.

1923 yılında, 23 Temmuz Hürriyet Bayramı İstanbul'da kutlanırken Ankara daha sönük geçti; çünkü aynı tarihlerde Ankara'nın gözü kulağı Lozan'dan gelecek haberlerdeydi. Lozan antlaşması ile Batılı devletlerle olan ilişkiler yeniden düzenlenirken, Türkiye'nin bağımsız bir devlet olduğu milletlerarası arenada kabul edildi. Bu tarihi haberi İsmet İnönü Lozan'dan gönderdiği tarihi telgrafla Ankara'ya duyurdu. Telgrafta barış antlaşmasının 24 Temmuz günü öğleden sonra yapılacağı bildirilmektedir. Haber Anadolu'ya hızla yayılır.

1923 yılının 24 Temmuz günü gazeteler barış haberini süslü sütunlarla duyurur. "*Bugün Sulh Bayramıdır.*" manşetiyle yayımlanan Tercüman-ı Ahval'de Lozan kahramanlarının resimlerine yer verildi¹¹. Aynı gün Ankara da yüz bir pare top atışı yapıldıktan sonra mecliste bir tören düzenlendi. Mecliste milletvekilleri heyecan içindeydi. Nihayet rahat bir nefes alınacaktı. İstanbul basını da Lozan zaferini kutlayan yazılar yayımlar. Tevhid-i Efkâr Gazetesi haberi, "*Bugün sulh bayramı: hakiki halas (kurtuluş) ve istiklal bayramıdır*" diyerek tam sayfa süslü baskılarla duyurdu¹². İleri Gazetesi "*Tarihimizde İki Temmuz*" olarak yayımladığı bir yazıda 1920 ile 1923 Temmuzlarını karşılaştırmaktadır¹³. Bilindiği gibi 1920 Temmuz'unda Sevr, Osmanlı'nın önüne koyulmuş ve imzalaması istenmiştir. Fakat tarih tekrerr eder ve aynı masaya bu kez eşit şartlarda oturan Türkiye Devleti'dir.

10 *Times*, 18 Temmuz 1923'dan Akt. Ali Naci Karacan, *Lozan*, s.520.

11 *Tercüman-ı Ahval*, 24 Temmuz 1923.

12 *Tevhid-i Efkâr*, 23 Temmuz 1923.

13 Songül Doğan, *Lozan Barış Görüşmeleri ve Antlaşmasının Türk Kamuoyunda Etkileri*, Danışman: Ali İhsan Gencer, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, A.İ.İ.T.E., İstanbul, 1999, s.89.

Bu tarihten sonra Lozan'da kazanılan başarılar her yıldönümünde yurt genelinde törenlerle kutlanmaya başladı. 23 Temmuz 1924'te "Türk milletinin boynuna geçirilmek istenen esaret zincirlerinin kırıldığı gün" olarak duyuruldu¹⁴. Kutlanılan onca sıkıntının ardından Anadolu artık rahat bir nefes almaktaydı. Çünkü Lozan, Anadolu için özgürlüğü temsil ediyordu. Kutlamalar her yıl bir öncekinden renkli görüntülere sahne oldu. "Sulh Bayramı" adıyla kutlanmaya başlanan Lozan Günleri'nde her yer tatil edildi. Gazeteler o günlerde cıvıl cıvıldı. Özgürlüğü simgeleyen karikatürler, hatta şiirler. Sütunların neredeyse tamamı bu anlamlı gün için ayrılmaktaydı. Ayrıca Lozan Günü'nün 23 ve 24 Temmuz olmak üzere iki günde de kutlandığı görülmektedir. Her ne kadar ulusal bir bayram olmasa da resmi makamlar ve halkın birlikte kutlamaya özen gösterdiği günlerdir. Gazete manşetlerinden de anlaşılacağı gibi Lozan Antlaşması'nın yıldönümleri bayram günü olarak kabul edilmektedir¹⁵. Lozan'da elde edilen başarı tam anlamıyla Türkler için bir başarıydı. Bu nedenle halkın gözünde adeta bir savaş kazanılmış gibi görülmektedir. Makalenin ilerleyen bölümlerinde de Lozan Antlaşmasının yıldönümünü ifade etmek için zaman zaman Lozan Sulh Günü ya da Lozan Sulh Bayramı şeklinde bir söylem benimsenmiştir.

1925 yılında Lozan'ın önemi basın yoluyla halka anlatılmaya devam eder. Cumhuriyet Gazetesi "Sulh Bayramı Şerefine" adlı bir şiiri baş sayfadan okuyucularıyla paylaştı. Gün baş sayfanın tamamı Lozan Sulh Günü için ayrılmıştı:

Büyük Müncimizin Huzuru Dehasında

Deha türkün kılıcından saçarak berrak celal,
Çık salın gök de, zafer silahıdır ey şanlı hilal,
Şimale sal, teş'edün ervahu dağılsın şu zılal,
Kalmasın teşne göklerde ne hasret ne malul,
Azim ve imanla kazandık, yaşasın istiklal!

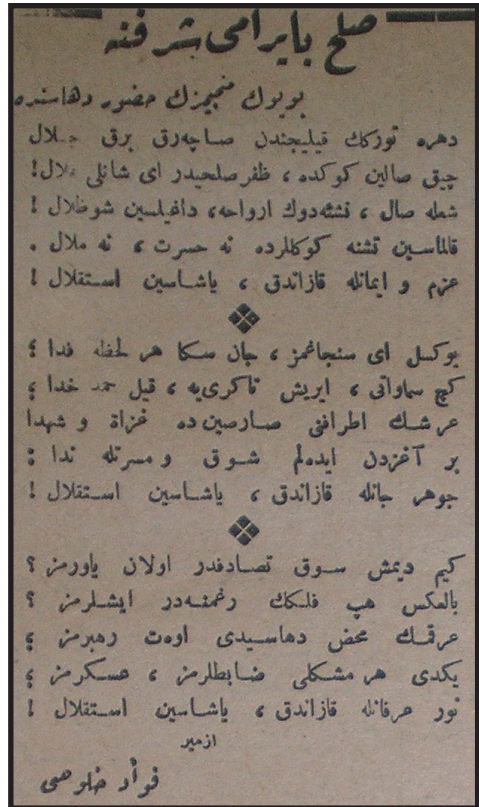
&

Yüksel ey sancağımız, can sana her lahza feda,
Geç semahu, eriş taa geriye kıl hamd-ü hüde
Arşın etrafını sarsında gazad-u şüheda,
Bir ağızdan edelim şevk-ü meserretle nida,
Cevher-i canla kazandık, yaşasın istiklal!

&

Kim demiş şevk-i tesadüftür olan yaramız,
Bilakis hep feleğin rahmanıdır işlerimiz,
İrkımın maha-sı dehasıydı, evet rehberimiz!
Yendi her müşkülü, zabitlerimiz, askerlerimiz:
Nur-u irfanla kazandık, yaşasın istiklal!

İzmir; Fuad Hulusi¹⁶

14 Cumhuriyet, 23 Temmuz 1924.

15 Ulus, 25 Temmuz 1939.

16 Cumhuriyet, 24 Temmuz 1925.

1927 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti, Lozan Günü çerçevesinde Fakülte'nin konferans salonunda düzenlenen törende konuşan fakülte hocalarından Reşat Bey, Lozan'ın hukuk-u düvel yani devletler genel hukukundaki yeri üzerine bir konuşma yaptı. Törene çeşitli fakültelerden pek çok hoca ve öğrenci de katıldı. Lozan Sulh Bayramı'nı her yıl törenlerle kutlamayı geleneksel hale getiren İstanbul Üniversitesi Talebe Cemiyeti tarafından aynı yıl Lozan Sulh Bayramı anısına çeşitli kartpostallar bastırıldı. Bu kartpostallarda Mustafa Kemal ve Lozan heyetinin çeşitli resimlerine yer verilmekteydi. Cemiyet törende yapılan konuşmaları da bastırma konusunda bir karar aldı¹⁷. Sulh Bayramı'nın beşinci yıl dönümünde de Darül-Hukuk Fakültesi'nde bir tören yapıldı ve bir önceki yıllardan daha parlak şekilde kutlandı. Cumhuriyet Gazetesi kutlama haberini ertesi gün manşetten verdi:

“Gençlik ve Halk Lozan Zaferini Muazzam Tezahürle Tesid ve Bize Zafer Kazandıranları Minnet ve Şükranla Yâd Edildi.”

24 Temmuz günü İstanbul Üniversitesi'nin salonunda yapılan törene her yaşta izleyici katıldı. Gönüllü öğrenciler salonun her yerini bayraklarla donattılar. Törenin saat ikide yapılacağı önceden duyurulmasına rağmen halk erkenden sıraları doldurdu. 13.30 itibarıyla oturulacak yer kalmamıştı. Durmadan Tezahüratlar ve marşlar çalınıp söyleniyordu. Bu sıcak yaz ayında buram buram terleyen izleyiciler, sıcağa aldırılmadan töreni sonuna kadar izlemekte direttiler. Öyle ya! Bağımsızlığın onaylandığı bugünün Türkiye'de ne kadar coşkuyla kutlandığı herkese gösterilmeliydi.

Törene Reisi Cumhur Kâtib-i Umumiyesi (Genel Sekreter) Tefvik Bey, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Fırka Müftüsü Hakkı Şinasi Bey, Kars Milletvekili Ağaoğlu Ahmet Beyler katıldılar. Okunan İstiklal Marşı'nın ardından açılış konuşmasını yapmak üzere Talebe Cemiyeti Başkanı Munip Hayri Bey kürsüye geldi ve kalabalığı coşturan ateşli konuşmasına başladı:

“Aziz vatandaşlar, geldiğiniz için sizlere teşekkür etmeyeceğiz. Çünkü kıymetli huzurlarınızla şereflendirdiğiniz bu merasim uzun senelerdeki cümle hatıratın tesbit edildiği elim bir felaketten, bas-ü madelmevd (diriliş) Cümlesiyle sıyrılan kahraman Türk milletinin ulu gayesinin fazla bir inkişaf safhasıdır ki onu tesid (kutlamak) için yapılan merasime içten gelen bir arzu ile iştirak etmek her Türk vatandaşının mühim vazifesidir. Lozan muahedesi işte bize böyle bir vatan temin eyledi. Onu nasıl tesid etmeyelim. Türk tarihine kazandırdığı bu siyasi zafer muhterem ismet paşa hazretlerine gençliğin şükran hislerini bu vesileyle ıblağ ediyorum”¹⁸.

17 Cumhuriyet, 24 Temmuz 1927.

18 Cumhuriyet, 25 Temmuz 1928.

Bu dönemde Lozan Sulh Bayramları'na daha çok devrimci kadronun önem verdiği görülürken Abdülhamid İstibdadı'nın yıkılışını ve Meşrutiyeti temsil eden Hürriyet Bayramları ise eskiyi temsil ettiği için üzerinde durulmayan bir gün olarak zihinlerde yer etmeye başladı. Hürriyet Bayramları 1935'e kadar düzenli olarak kutlansa da¹⁹ 1923'ten itibaren her yıl dönümünde Hürriyet Bayramı ile 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı arasında bir fark olmadığı ve bu günlerin birbirlerini tamamlayan özellikleri olduğu vurgulanmaya devam edilmiştir.

"Türk milleti en çetin savaşlardan sonra 23 Temmuz'da noksan kalan inkılâbı tamamlamış ve cebbar (zorba) bir saltanati def ederek onun yerine istiklali, hâkimiyet-i Milliye'yi cumhuriyet ederek kurmuş ve ilan etmiştir. Gözlerimizi biraz maziye çevirip ufak bir mukayese yaparsak 23 Temmuz 1908' de atılan adımla 29 Ekim 1923'te elde edilen gayenin arasında küçük seneler içine sokuşmuş hazin bir tarih safhası görürüz. 23 Temmuzda milletimiz elindeki zincirleri kırmış fakat ayağındaki onu azade bırakmayan zincirleri koparıp atmamıştı. Fakat nihayet bu zincirler 29 Ekim 1923'te koparıldı."²⁰

Hürriyet Bayramları, Lozan Sulh Günü'nerastladığı için bu iki gün aynı gün içerisinde de kutlandığı görülmektedir.²¹ Hatta o günler resmi tatil kapsamında görüldüğünden özellikle 23 Temmuz'da resmi daireler tatil edilmektedir²². Fakat bu uygulama 1 Haziran 1935'te "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun" hükmünün yürürlüğe girmesiyle tatil kapsamından çıkarılır²³. Hürriyet Bayramı ve Lozan Sulh Günleri'nin çok sık olmasa da ilerleyen yıllarda aynı gün kutlandığına da rastlamaktayız.

1933 yılında Lozan Sulh Bayramı'nın onuncu yıl dönümü sebebiyle törenlere ayrı bir hava gelir. Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti her yıl olduğu gibi bu yılda tören organizasyonuna ev sahipliği yapmaktadır. Törene İsmet İnönü, Kazım Karabekir ve Reşit Galip Beyler'de davet edilmiştir. Sulhun yıl dönümü samimi ve yüksek tempolu bir havada kutlanır. Konferans salonu her yıl olduğu gibi 1933 yılında da hınca hınç dolar.

Törenlerin farklı bir havada geçeceği daha ilk dakikadan belli olur. Şehir bandosunun çaldığı İstiklal Marşı'yla başladığında Öğrenciler öyle yoğun

19 Araştırmalarımız sırasında 1923'ten itibaren her yıl Hürriyet Bayramı kutlamalarına rastladık. Burada yalnız birkaç örnek vermeye yetiyoruz. *Saday-ı Hak* 23 Temmuz 1924, *Cumhuriyet* 26 Temmuz 1925; 23 Temmuz 1927.

20 *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1928.

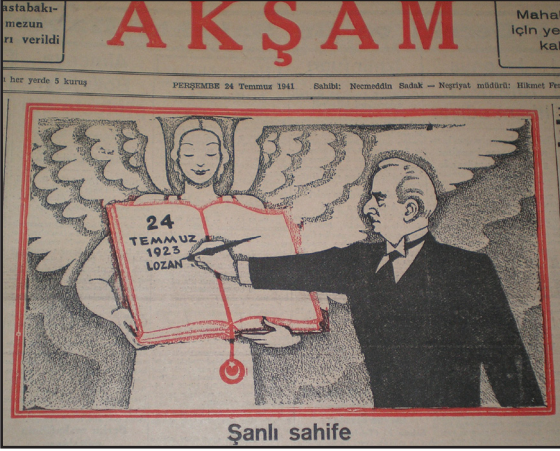
21 *Milliyet*, 23 Temmuz 1932.

22 *Hizmet*, 23 Temmuz 1930.

23 *Düstur*, Üçüncü Tertip, C.16. s.550.

duygularla doludur ki marş salonun kubbelerinde uzun süre yankılanır. Törende alkışların çoğunu gençlik ateşiyle salonu mest eden Fethi Bey alır. Öyle ki konuşması sık sık alkışlarla kesilir:

“Efendiler, bugün saadet günüdür, bugün sarayların çöktüğü gündür, bir millet gururunun, bir millet isyanının haşmeti karşısında hülyaların kahrolduğu gündür. Efendiler, şaşın ki bu milleti esir etmek istediler. Bu hayal ile mesut olacak kadar kendinden geçenler vardı...”

Bu konuşma sırasında dinleyiciler arasında ki Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip Bey öyle heyecanlandı ki bravo.. bravo... diye bağılmaktan kendini alamadı. Kazım Karabekir’de konuşmasını başından beri dinlediği bu genci alnından öperek tebrik etti²⁴.

Kutlamalar yalnız Talebe Cemiyeti’nin etkinliğiyle sınırlı değildi tabi ki, ülkenin yer yerinde kutlamalara rastlayabilirdiniz. Kurtuluş Savaşı’nın simge şehirlerinden İzmir için bağımsızlığı simgeleyen günlerin ayrı bir yeri

vardır. Bu nedenle 24 Temmuz günü de şehir boydan boya bayraklarla donatılır. Savaş günlerinde kurtuluş ümidiyle gizlice dikilen bayraklar çıkarıldı sandıklardan. Kalabalıklar kordonda buluşur. Denizdeki kayıklarda bayram gününden nasibini almıştır.

Aydın’da da durum pek farklı değildi. Halkevi “Lozan Günü” kapsamında güzel bir organizasyon yaptı konuşmalardan sonra Mustafa Kemal’in seyahat filmleri gösterildi. Daha sonrada “Kahraman” adlı bir tiyatro eseri sahnelendi. Büyük şehirlerin yanı sıra küçük ilçelerde de törenler tüm coşkunluğuyla devam etti. Samsun’un Bafra ilçesinde Cumhuriyet’in onuncu yıl dönümünü kutlama komitesi kaymakamın başkanlığında toplanarak bir tören düzenlediler²⁵. Ama bu komitelerin asıl amacı olan Cumhuriyet kutlamaları daha da görkemli bir şekilde yapılacaktır.

19 Nisan 1341 (1925) tarihinde Ali Fethi Okyar’ın önerisi ile alınan bir kararla 29 Ekim 1923’te rejim olarak benimsenen cumhuriyeti aynı zamanda bir bayram olarak kutlama kararı alınmıştır. Ali fethi Bey önerisinde şunları dillendirmektedir.

“Her milletin kendisi için millî bayram olarak tek bir gün kabul ettiği, o günün memleket içinde ve dışında yabancı elçiliklerde kutlandığı, bu günün Fransa’da 14 Temmuz, Amerika’da 24 Temmuz olduğu, Türkiye Cumhuriyeti için de bu günün Cumhuriyet’in ilan edildiği gün olan 29 Ekim olarak kabul edilmesi gerektiği, 23 Nisan’ın benzer bir gün olarak kabulü ifade edildiği takdirde o günün Türk inkılâp tarihinde bir merhaleyi ifade ettiği ancak

24 Milliyet, 25 Temmuz 1933.

25 Milliyet, 24 Temmuz 1933.

Cumhuriyet'in ilanının tamamlanmış bir süreci ortaya koyduğu için 29 Ekim'in bayram olarak ilan edilmesi gerekir"²⁶.

Cumhuriyet'in değerlerinin benimsenmesi başta Mustafa Kemal'in üzerinde önemle durduğu konudur. Cumhuriyet rejiminin kabul edildiği günün halk nezdinde bunun bir görsel şölene dönüşerek kalıcı hale gelmesi gerekmektedir. Uzun savaş yılları boyunca bağımsız bir ülke hayali kuran halk, tüm umutlarını kurulan yeni Türkiye'ye bağlamıştır. Türk devrimin eylemsel boyutundan sonra artık kurumsal boyutuna sıra gelmiştir. Yeni Türkiye'nin kurumlarıyla, kutlamalarıyla adet ve alışkanlıklarıyla farklılığını ortaya koyması gerekmektedir. Buda istenilen boyutlara ulaşmıştır.

Bu doğrultuda Cumhuriyet'in onuncu yılı tüm görkemiyle göz doldurmalı ve yeni Türkiye'nin sadece on yıl içerisindeki büyük değişimi dünyaya duyurulmalıdır. 1933 yılının haziran ayında çıkarılan bir kanun çerçevesinde Cumhuriyet Bayramı'nın onuncu yıldönümü kutlamaları ülkenin tüm il ve ilçelerinde komisyonların denetimlerinde düzenlenen törenlerle kutlandı. Onuncu yıldönümü için yapılan kutlamaların yanı sıra tiyatro eserleri, romanlar, şiirler yazıldı ve yayımlandı. Bu günün anısına Reşat Nuri Güntekin "İstiklal" adlı tiyatro oyununu yazarken Etem Izzet ise "On Yılın Romanı" adlı romanını okuyucuyla buluştu²⁷.

1930'lar Türkiye'sinde Türk halkının çağdaş medeniyetler düzeyine ulaşmasını ve yapılan inkılapların kökleşmesini sağlamayı amaçlayan yegâne kurumlarından Halkevleri de Lozan Sulh Bayramları'na ayrı bir önem vermektedir. Pek çok Halkevi şubesinde Sulh Bayramları için törenler yapılır. Konularında uzman hukukçu, edebiyatçı, siyasi kişilikler ve ünlü isimler bayram kutlamalarına katılır. Ankara Halkevi, bayram kutlamalarını her yıl aralıksız düzenlemektedir. Lozan'ın 14. yıl dönümünde Ankara Halkevi önünde yapılan törende Enver Behnan Şapolyo, İsak Refet Işıkman ve Dil-Tarih, Coğrafya Fakültesi Edebiyat Şubesi Başkanı Hıfzı

26 Yasemin Doğaner, "Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.9, 2007, s.s.119-143.

27 Selçuk Çıkla, "Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Dönümü Anısına Yapılan Edebî Yayınlar", *Turkish Studies/Türkoloji Dergisi*, C.I, S.1, 2006, s.54.

Oğuz Bekata, günün anlam ve önemine uygun birer konuşma yaptılar. Ardından milli filmler ve halk oyunları sergilendi. Yöresel kıyafetli kızlı erkekli gruplar izleyenlere Lozan ruhunu yeniden yaşattılar²⁸.

Lozan Sulh Bayramı'nın 16. Yıl dönümü coşkusu aynı tarihlerde Hatay'ın Anavatana katılmasıyla iki kat arttı. Ve iki bayram bir arada kutlandı.²⁹ Bu tarihten itibaren hayatın anavatana katılışı özellikle Hatay'da ulusal bayram havasında kutlanmaya devam etti³⁰. Aynı gün devam eden Lozan kutlamaları nedeniyle, Ankara Halkevi'nin önü kalabalıklarla doldu taştı. Gazetelerin yorumlarına göre adeta ciddi bir bayram manzarası oluştu. Ankara Radyo Evi'nde günün anlam ve önemi nedeniyle bir program gerçekleştirildi. Aynı

programda Vasfi Raşit Seviç canlı bir konuşma gerçekleştirdi. Konuşmasında İnönü'nün Lozan da ki başarısını "asırlarca bir hal tarzına varamamış bir davaya zaruri ve şerefli hal tarzını verememiş" olmasına bağlamakta ve bundan dolayı hem Türk tarihinin hem de dünya tarihinin İsmet İnönü'ye minnet duyması gerektiğini vurgulamaktadır. Gazetecilere verdiği demeçte İsmet İnönü Lozan antlaşması için *Avrupa'nın göbeğinde dikilmiş ebedi bir sulh abidesidir*. İfadesini kullanmaktadır³¹.

3. Değişen Söylemler ve Algılar: İsmet İnönü ve Sonrası

16. Yıldönümü Lozan Sulh Bayramlarında bir farklılığında ortaya çıktığı yıl oldu. Atatürk'ün ölümü sonrasında İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olarak Çankaya'da yerini aldığı bir dönemdir. Araştırmalarımız sırasında Milli Şef dönemi olarak bilinen 1939-1950 arasında dönemde kutlamalara İsmet İnönü'nün kişiliği ve söylemlerinin hâkim olduğu görülmüştür. *Tek Adam*'ın ardından ikinci adam olarak halka yansıtılan İnönü, Lozan Günü'nde gazetelerin sütunlarında bir kahraman olarak yer alır. Manşetlerde İnönü'ye bağlılık duyguları kendini yoğun olarak hissettirmektedir.

*"1940 Temmuz'unun 24'ü bizim için milli birliğe ve onu temsil eden yüce şefe karşı yeni bir ahit vesilesi olmuştur. O şef ki İnönü'den başlayarak garp cepheleleri ordularını kumandanı sıfatıyla zaferin, Lozan'da sulhun ve uzun yıllar başvekil mekiinde ilerlemenin temsilcisi olmuştur. Devlet reisi olarak emniyet ve refahını arttırdığı yeni Türkiye'nin iç ve dış kuvvetleri, onun bilgili ve kahraman elinde yurda saadetin bütün nimetlerini verecektir"*³².

28 Ullus, 23 Temmuz 1937.

29 Deniz, Ağustos 1939, S.50.

30 Demokrat İzmir, 24 Temmuz 1952.

31 Akşam, 25 Temmuz 1939.

32 Ullus, 24 Temmuz 1940

Bu tarz söylemlerin temelinde Atatürk sonrası Türkiye'nin nasıl olacağını merak eden çevrelere karşı bir güven tazeleme amacı yatmaktadır. Dönemin koşulları göz önüne alındığında böyle bir gereksinim yadırganamaz. Dünya büyük bir savaşın içerisindeydi. Ve Türkiye her an savaşa girme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Gazeteler bağımsızlık ve ulusal duyguları güçlendirecek böyle günlerde halka istediği güveni aşılar. Bağımsızlık savaşında ülkesi için her türlü fedakârlığı yapmış Lozan'ı imzalayarak "*esaret zincirlerini kırmış bir kahraman*"³³ olarak İnönü çok uygun bir portredir. Aynı zamanda Lozan İnönü'dür Şeklinde manşet haberlerde görülmektedir³⁴.

1941 yılında Falih Rıfki Atay, *Ülkü* dergisindeki makalesinde de Lozan barışının önemine dair söylemleriyle halkı bilinçlendirmeye devam etmektedir; "*Lozan Sulhu'nun parolası şuydu: milli sınırlarımız içinde kayıtsız ve şartsız müstakil kalmak ve bizden gayrılarının hakkını kayıtsız şartsız tanımak! Bizim bu davamızın samimiyetine Lozan'da belki hiç kimse inanmamıştı. Fakat Atatürk ve İsmet İnönü, onlar biliyorlardı ki zafer olmaksızın bu hukuku elde etmeğe imkân yok... biz istiklalimize dokunulmadıkça, 18 senelik barışçı ve nizamcılar olarak kalacağız; istiklalimiz tehlikeye girdiği vakit, 1922 Ağustos kahramanlarının hatıralarına yeniden şan vereceğiz... Türk milletinin Sulh Bayramı'nı kutlarız*"³⁵.

1942 yılındaki kutlamalar aynı coşkuyla devam eder. Amerika Birleşik Devletleri 24 Temmuz cumartesi günü Türkiye saatiyle 19.00 'da WCBX VE WCRC istasyonlarından Lozan Günü anısına Türkçe bir program hazırlayarak dinleyicilerine sunar³⁶. 1943 yılına gelindiğinde de törenlerin büyük coşkularla devam ettiği görülür. Lozan barışının 20. yıldönümünde Ankara Halkevi'nin düzenlediği törene İsmet İnönü damgasını vururken İstanbul Üniversitesinde yapılan törenlere de hükümetten önemli isimler katıldı. Dışişleri Bakanı Numan Menemencioglu, Meclis Başkanı Vekili Şemsettin Günaltay, Müstakil Grup Başkan Vekili Ali Rana Tarhan, Belediye Başkanı Lütfi Kırdar, Yavuz Abadan, Partinin İl İdare Heyeti Başkanı Doktor Behçet Uz, Orgeneral Fahrettin Altay, bunun yanı sıra pek çok üniversite hocası ve kalabalık bir izleyici grubu yapılan törenlere katıldılar³⁷.

Sulh Bayramları, halkın gözünde yalnızca resmi törenlerin yapıldığı bir bayram değil giderek genç, yaşlı tüm halk kesimlerinin dâhil olduğu ve sivilleşen günlerdi. Kutlamaların yaz aylarına denk gelmesi nedeniyle de daha da eğlenceli geçiriliyordu. İstanbul, Üsküdar Halkevi tarafından da *Lozan mükâfatı* adıyla Üsküdar plajında bir yüzme yarışı düzenlendi. Behçet Uz'un da keyifle izlediği yarışlara büyük küçük her yaşta insan destek verdi. Katılım yoğundu. Sadece Küçükler 50 metre yarışına 30 genç yüzücü katıldı. Bu anlamlı günde yaşlıları arasından sıyrılıp altın madalyayı göğüsleyen İrfan'ın madalyasını alırken nasıl sevindiğini tahmin etmek güç değil. 100 metre serbest ve kurbağalama ve atlama stillerinde devam eden yarışlara bayanlarda yoğun ilgi gösterdiler³⁸. Sulh Bayramı ülkenin birçok şehrinde aynı coşkuyla devam etti.

33 *Ulus*, 25 Temmuz 1940.

34 *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1943.

35 Falih Rıfki Atay, "*Lozan, Montrö ve Değişmeyen Dava*", *Ülkü Seçmeler (1933-1941)*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi yayınları, Ankara, 1982, s.440.

36 *Akşam*, 13 Temmuz 1942.

37 *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1943.

38 *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1943.

Aynı gün Kadıköy Halkevi 'de Moda Plajı'nda yarışlar düzenledi³⁹. Kazananlar ödülleri şehrin ileri gelenlerinden alırken yarışlar geleneksel hale getirilerek sonraki yıllarda da organize edilmeye devam etti. Ertesi yıl Salacak Plajı'nda düzenlenen yarışlarda da halkın yoğun katılımı gözlemlendi⁴⁰.

1908'de Meşrutiyet'in ilanının hemen ertesi günü sansüründe kaldırılışı nedeniyle 1945 yılından itibaren Lozan Sulh Günü dışında 24 Temmuz'da "Basın Günü" kutlamaları başlar. Sansürden kurtuluş günü olarak adlandırılan bu gün daha çok Gazeteciler Cemiyeti tarafından kutlanmaktadır⁴¹. Kutlamalara 1980'li yıllarda da rastlamaktayız.

İmzalandığı ilk günlerden itibaren yaklaşık yirmi beş yıl düzenli olarak kutlanan Lozan Sulh Bayramı, 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara geldiği yıldan itibaren daha sınırlı kutlamalara sahne olmaktadır. Dikkatimizi çeken bir noktada aynı dönemde devletin üst kademesinin Lozan Günü'nden ziyade 1908 Hürriyet Bayramı'nı yeniden kutlamaya başladıkları görülmektedir. Artık bayram kutlamaları üzerinden siyaset yapıldığı görülür. Bayramlar üzerinden halk kitlelerine ideolojileri yansıtmaya düşüncesi adeta bir yarış halini almaya başlar. 1950 yılında ki Hürriyet Bayramı kutlamalarını Demokrat Parti İstanbul İl Teşkilatı bizzat yürütmektedir... Şişli'deki Hürriyet Abidesi'ne çelenk bırakılır ve Hürriyetin 41'inci yılı kutlanır. Hükümet yanlısı Gazetelerde de aynı söylem devam eder.

*"10 Temmuz'dan sonra yurdumuz maalesef yine çeşitli istibdat ve diktatörlüklere sahne olmuş 14 Mayıs seçimleriyle ki hürriyete, demokrasiye kavuşmuştur. Artık bu defa hürriyet ve demokrasinin, milli irade hâkimiyetinin ebedi olmasını diler ve böyle olacağını umarız"*⁴².

Söylemlerin alt metinlerinde 1908 ile 1950 arasında demokrasinin olmadığı, yapılanların da demokratik olarak nitelendirilemeyeceği vurgusu yapılmaktadır.

İlerleyen tarihlerde Lozan kutlamalarının Valilikler tarafından engellemelerle karşılaştığı da görülür. İzmir'de yapılması planlanan Lozan kutlamalarına Valiliğin izin vermemesi üzerine İsmet İnönü, adeta isyan eder gibi bir yorum getirmektedir:

*"Yani İzmir valisi Lozan gibi bir tarih hadisesinden bahsedilmesini kabul etmiyor. Ne anlayıştır bu, ne haktır..."*⁴³

Her ne kadar Lozan Barışı, artık devlet katında itibar görmese de İsmet İnönü, ölünceye kadar Lozan'ın öneminden bahsedecektir. Bu konuya hatıralarında da geniş yer verir.

*"Lozan muahedesi, Türk siyasi hayatında başlı başına bir yer tutan milli eser halindedir. Lozan muahedesi yeni Türkiye devletinin kurulmasında temel unsur olan siyasi bir vesika olmuştur. Bu milli devlet tam manasıyla medeni ve bağımsız bir devletin bütün haklarına sahip olmuştur"*⁴⁴.

39 Akşam, 24 Temmuz 1943.

40 Cumhuriyet, 25 Temmuz 1944.

41 Cumhuriyet, 24 Temmuz 1965.

42 Yeni Asır, 23 Temmuz 1950

43 İlhan Turan, İsmet İnönü- Lozan Barış Konferansı- Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj, Anı ve Söyleşileri, Atatürk Araştırma Merkezi, 2003, s.243.

44 İsmet İnönü, Hatıralar/2, Bilgi Yayınları, Ankara, 1987, s.158.

Kutlamalar yaşanılan dönemin koşullarında zaman zaman Coşkusunu Yitirse de İsmet İnönü'nün ölümüne kadar yapılan kutlamalara bizzat katılarak Lozan'ın önemini her fırsatta hatırlattığı görülür. 1957 yılındaki Lozan kutlamalarında İsmet İnönü'nün gençlerle birlikte Lozan üzerine sohbet ederek bu anlamlı günü andıkları bilinmektedir. Örneğin: Lozan kutlamalarının 31. yılında yaptığı bir konuşmada "altı yüz milyonluk Çin ülkesine kadar, bütün şarktan, kapitülasyonların kalkabileceğini, Türkler Lozan da ispat etmiştir"⁴⁵. Diyerek Lozan'ın önemine vurgu yapmaktadır.

1960'lardan sonra bir zamanların görkemli törenlerine sahne olan Lozan Sulh Bayramları sık sık olmasa da kutlanmaya devam etmektedir. Hatta 1960'lardan itibaren 24 Temmuz günü hem Lozan günü, hem Sansürden Kurtuluş (Basın Bayramı) hem de İşçi Bayramı olarak kutlanmaktadır. Araştırmalarımız sırasında 1983 yılında da Lozan Günü kutlamalarına rastladık. Fakat ilk dönemlerde olduğu gibi heyecanlı kutlamalara günümüzde rastlamak oldukça güçtür. Lozan Günü'nü hala kutlayan kuruluşlar arasında İnönü Vakfı da bulunmaktadır. Vakıf, her yıl Heybeliada'daki köşk'te tören yapmaktadır.

Sonuç

Lozan Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti için bağımsızlığının simgelerinden biridir. Bu önemli antlaşma imzalandığı günden itibaren ülkede görkemli kutlamalarla anılmıştır. İlk yıllardan itibaren çeşitli törenler, toplantılar, gençlerin katıldığı çeşitli yarışmalarla şenlik havasında kutlanmıştır. Araştırmalarımız sırasında çeşitli gazete ve dergilerde *Lozan Sulh Bayramı*'na ilişkin konuların kutlama günlerinde yoğun olarak sayfaları süslediği görülmüştür. Aslında Lozan antlaşmasının kabul edildiği gün resmi olarak ulusal bayramlar arasında yer almasa da uzun yıllar boyunca Halkevleri'nin özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir şubelerinde kutlanmıştır. Ayrıca İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesinde, kutlanmaya devam eder.

Lozan Sulh Kutlamaları, hiçbir zaman resmi bir bayram niteliği taşımasına rağmen Lozan antlaşmasına verilen önem dâhilinde uzun yıllar devam eden adeta milli bir bayram havasında kutlanmıştır. Gazetelerde çoğunlukla "*bugün, Lozan Sulh Bayramıdır*" şeklinde başlıklara rastlanması da bunun bir göstergesidir. Kutlamalar yoğun olarak Atatürk dönemi diye bilinen Cumhuriyet'in ilk yıllardan başlayarak sonrasında da devam eder. Lozan konferansında Türk heyetinin başkanı olan İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı yıllarında ise Lozan antlaşmasına özel bir önem verildiği görülmektedir. Ebedi şeften sonra milli şeflik yıllarıdır. Fakat İsmet Bey, talihsiz bir dönemde Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiştir. Bu dönemde Dünya, yeniden büyük bir savaşın içindedir. Avrupa, Amerika Asya ve Afrika olmak üzere dört kıtaya yayılan bu büyük savaştan Türkiye kıl payı kurtulur ancak ekonomik olarak zor bir boğazdan geçer. Halkın, kimi zaman ekmek bile bulamadığı; karaborsacılık, fiyat yükseltme gibi olayların sık sık yaşandığı bir dönemdir. İsmet İnönü'ye yönelik eleştirilerin yükseldiği görülür. Bu tarihlerdeki Lozan Sulh Kutlamaları bir anlamda İsmet İnönü'nün imaj tazeleme veya güven artırma zamanları olarak görülebilir.

45 Cumhuriyet, 25 Temmuz 1957.

1946'da çok partili hayata geçiş ve sonrasında Mayıs 1950 seçimleriyle iş başına gelen Demokrat Parti iktidarıyla *Lozan Sulh Bayramları*'nın eski görkemli günleri son bulur. Özellikle bu dönemde siyasi tercihlerin tam bir dönüş yaşamasıyla Atatürk ve İnönü Dönemi'nin önem verilen kutlamalarının yerini ittihatçıların simgesi olarak görülen Hürriyet Bayramları alır. Artık devlet kademesinde Hürriyet Bayramı kutlamalarına özel önem verildiği; Lozan Sulh Bayramı kutlamalarına ise İzmir örneğinde olduğu gibi valilik katında yasaklamaların getirildiği görülür.

Lozan Sulh Bayramları'na yönelik kısıtlamalar önemli bir soruna da işaret etmektedir. Bu olay Türkiye'de bayram ve kutlama geleneğinin, hükümetlerin benimsediği ideolojilere göre değişiklik gösterdiğinin önemli bir kanıtıdır.

KAYNAKÇA

I. Resmi Kaynaklar

Düstur, Üçüncü Tertip, C.16. s.550.

II. Gazeteler ve Dergiler

Akşam

Cumhuriyet

Deniz

Demokrat İzmir

Hizmet

Milliyet

Saday-ı Hak

Tercüman-ı Ahval

Tevhid-i Efkar

Ulus

Yeni Asır

Vakit

III. Kitaplar ve Makaleler

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Yayına Hazırlayanlar: Ali Sevim, M.Akif Tural, İzzet Öztoprak, Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.

AKBAYRAK, Hasan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Milli Bayramlar," *Tarih ve Toplum, C.8, S.43, s.s.31-34.*

ARI, Kemal, *Türk Devrim Tarihi-I, 4. Baskı, Zeus Kitabevi, İzmir, 2011.*

ATAY, Falih Rıfki, "Lozan, Montrö ve Değişmeyen Dava", *Ülkü Seçmeler (1933-1941), Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara, 1982, s.s.439-440.*

BABACAN, Hasan, ÜÇÜNCÜ, Uğur, "Türk Basınına Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Meşrutiyet Kutlamaları", *History Studies, S.2, 2010, s.s.415-439.*

ÇIKLA, Selçuk, "Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Dönümü Anısına Yapılan Edebî Yayınlar", *Turkish Studies /Türkoloji Dergisi, C.I, S.1, 2006, s.s.46-63.*

- DOĞAN, Songül, *Lozan Barış Görüşmeleri ve Antlaşmasının Türk Kamuoyunda Etkileri*, Danışman: Prof. Dr. Ali İhsan Gencer, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, A.İ.İ.T.E., İstanbul, 1999.
- DOĞANER, Yasemin, “Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Kutlamaları”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.9, 2007, s.s.119-143.
- DUMLUPINAR, Sezai, *Türk Mizah Dergi ve Gazetelerinde Siyasi Hayata Bakış (1923-1946)*, İstanbul Üniversitesi, AİİT. Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
- GOLOĞLU, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I, 1924-1930 Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2007.
- İNÖNÜ, İsmet, *Hatıralar/2*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1987.
- KARACAN, Ali Naci, *Lozan*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010.
- LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (10. Baskı), TTK, Ankara, 2007.
- TURAN, İlhan, İsmet İnönü- *Lozan Barış Konferansı- Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj, Anı ve Söyleşileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2003.